

ВИДОВИЙ ОБ'ЄКТ ПОСЯГАННЯ НА ТЕРИТОРІАЛЬНУ ЦІЛІСНІСТЬ І НЕДОТОРКАННІСТЬ УКРАЇНИ

Проаналізовано існуючі в науці кримінального права погляди на місце посягання на територіальну цілісність і недоторканність України в системі злочинів проти основ національної безпеки України. Визначено критерії виділення видового об'єкта посягання на територіальну цілісність і недоторканність України. Запропоновано видовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 110 КК вважати основи народного суверенітету.

Ключові слова: видовий об'єкт злочину, злочини проти основ національної безпеки України, посягання на територіальну цілісність і недоторканність України, народний суверенітет.

Ознакою Української держави, як і будь-якої іншої, є її територія, з якою пов'язано існування численних матеріальних і нематеріальних цінностей, що виступають предметом різних суспільних відносин (політичних, військових, етнічних, екологічних, земельних, адміністративних, економічних тощо), поставлених під охорону різних статей Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК України). У зв'язку з цим особливої значущості набуває необхідність забезпечення цілісності території України та її недоторканності, з приводу охорони яких виникають суспільні відносини, що виступають безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 110 КК України.

Незважаючи на очевидну соціальну значущість, кримінально-правові проблеми забезпечення цілісності і недоторканності території України, на жаль, досі не знайшли адекватного вирішення у вітчизняній кримінально-правовій науці та були висвітлені фрагментарно в науково-практичних коментарях до ст. 110 КК України, навчальних виданнях з кримінального права та в декількох наукових статтях. Ці питання досліджувалися у працях О. Ф. Бантишева, Н. О. Гуторової, Я. О. Лантінова, Л. В. Мошняги, В. О. Навроцького,

Є. Д. Скулиша, В. Я. Тація, М. І. Хавронюка, О. А. Чувакова, О. В. Шамари та деяких інших.

Серед проблем кримінально-правового забезпечення цілісності і недоторканності території України, важливе місце посідає проблема визначення видового об'єкта злочину, передбаченого ст. 110 КК України, та його місця серед об'єктів злочинів проти основ її національної безпеки.

Об'єкт злочину є обов'язковим елементом складу злочину як єдиної, необхідної та достатньої підстави кримінальної відповідальності. Як відомо, більш повному з'ясуванню соціально-правової значущості та сутності об'єкта злочину сприяє його наукова класифікація [15, с. 59]. У кримінально-правовій літературі традиційною завжди була триступенева (або трирівнева) класифікація «за вертикаллю» залежно від ступеня узагальненості суспільних відносин, поставлених під охорону кримінального закону. Однак останнім часом більш поширеною стає чотирьохрівнева класифікація об'єктів з виділенням крім загального, родового (групового) та безпосереднього об'єктів ще й видового (підгрупового) об'єкта, що займає проміжне місце між родовим та безпосереднім об'єктом злочину.

У кримінальному праві під *видовим (підгруповим) об'єктом* розуміють відносно невелику групу суспільних відносин в межах родового об'єкта, спільну для кількох подібних злочинів [16, с. 87-88]. Однак деякі вчені вважають, що видові об'єкти виокремлюються як щодо злочинів, які у чинному законодавстві передбачені статтями одного й того ж розділу, так і щодо тих, які «розкидані» за різними розділами [18, с. 166].

На наш погляд, як і родовий об'єкт виділяється в межах загального, так і видовий об'єкт має виділятися в межах родового. У цьому й полягає весь сенс назви «видовий», яка фіксує логічне співвідношення «роду» та «виду». Крім того, видовий об'єкт повинен об'єднувати в собі декілька (два чи більше) безпосередніх об'єктів. Якщо ж видовий об'єкт повністю збігається з безпосереднім, то в його виділенні взагалі втрачається будь-який сенс.

Слід погодитися з В. Я. Тацієм, що така класифікація (як, напевно, й інші

багатоступеневі класифікації) не повинна вступати в протиріччя з традиційною триступеневою класифікацією об'єкта. Вона може існувати лише поряд з нею, для з'ясування груп суспільних відносин, які входять до родового об'єкта, і побудови наукової системи окремих злочинів, які посягають на один і той же родовий об'єкт [15, с. 66]. Іншими словами, призначення видового об'єкта виявляється в розмежуванні суміжних складів злочинів та науковій систематизації злочинів однорідних за своїм характером та соціально-політичною сутністю.

Таким чином, видовий об'єкт необхідно виділяти, по-перше, тільки там, де родовий об'єкт складається з великої групи суспільних відносин, які можна виділити у відносно самостійні підгрупи відносин, кожна з яких об'єднувала б двоє та більше безпосередніх об'єктів (*можливість виділення*), по-друге, тільки тоді, коли виділення такого видового об'єкта буде мати значення в науці та (або) практиці (*доцільність виділення*).

Родовий об'єкт злочинів, передбачених статтями 109–114 КК України, характеризується складною, комплексною структурою та включає в себе суспільні відносини з охорони основ національної безпеки України. Це суспільні відносини, що забезпечують саме існування України як суверенної, незалежної, демократичної, соціальної і правової держави [7, с. 23]. Саме складність цих відносин й обумовлює можливість і необхідність систематизації злочинів проти основ національної безпеки України.

У кримінально-правовій науці систематизації злочинів проти основ національної безпеки приділена недостатня увага, а тому питання про місце в ній посягання на територіальну цілісність і недоторканність залишається дискусійним. Так, Н. О. Гуторова та М. І. Мичко вважають, що злочин, передбачений ст. 110 КК України, посягає на зовнішню безпеку України [1, с. 8; 9, с. 184]. В. О. Навроцький відносить його до злочинів, що посягають на військову (зовнішню) безпеку [10, с. 11-12; 11, с. 74], М. І. Хавронюк – до злочинів проти основ національної безпеки, що вчиняються у сфері державної безпеки та в політичній сфері [5, с. 52], О. С. Сотула – до злочинів, що

посягають на політичну та воєнну сфери [6, с. 181], а М. Й. Коржанський – до злочинів, що посягають на державну безпеку [3, с. 27].

На нашу думку, специфіка суспільних відносин, поставлених під охорону ст. 110 КК України, не дозволяє стверджувати, що видовим об'єктом аналізованого злочину виступає тільки зовнішня або тільки внутрішня безпека чи тільки основи національної безпеки у сфері державної безпеки, політичній, воєнній чи інших сферах. Навіть враховуючи необхідний ступінь умовності, окреслити певну сферу безпеки, яка була б проміжною ланкою між родовим об'єктом – основами національної безпеки, з одного боку, та основним безпосереднім об'єктом за ст. 110 КК поряд з іншим безпосереднім об'єктом із розділу I – з іншого, видається неможливим.

На користь цього твердження свідчать також визначені Законом України «Про основи національної безпеки України» сфери, в яких можуть виявитися загрози цілісності й недоторканності українській території, а саме: зовнішньополітична і внутрішньополітична сфери, воєнна сфера та сфера безпеки державного кордону, а також сфера державної безпеки загалом (ст. 7) [13].

Не є переконливою й пропозиція Л. В. Мошняги, яка вважає, що видовим об'єктом злочинів, передбачених статтями 109, 110, 112, є конституційні основи національної безпеки України, оскільки ці злочини прямо порушують не тільки положення КК, але й Конституції України [8, с. 83]. Пряме (безпосереднє) порушення Конституції України має місце і в інших злочинах, передбачених різними статтями КК України (у різних розділах Особливої частини КК), зокрема порушення конституційної вказівки на неприпустимість позбавлення особи життя (ст. 27) кореспондує злочинам, безпосереднім об'єктом яких є життя людини, які порушують права і свободи людини (зокрема право на життя) як об'єкти національної безпеки України тощо.

На наш погляд, видовим об'єктом злочину, передбаченого ст. 110 КК України, є суспільні відносини, що забезпечують основи суверенітету Українського народу (основи народного суверенітету). Розташування поряд

статей 109 і 110 КК України, єдина природа охоронюваних ними відносин і подібність нормативної конструкції дозволяють стверджувати, що основи народного суверенітету в Україні охороняються саме цими статтями КК України. Ці дві статті, які відкривають Особливу частину КК України, забезпечують дотримання положень передбачених статтями 5 і 73 Конституції України, які в сукупності й становлять основні правові засади народного суверенітету: 1) носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює цю владу безпосередньо і через органи державної влади та місцевого самоврядування; 2) право визначати і змінювати конституційний лад в Україні належить виключно народові і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами; 3) виключно всеукраїнським референдумом вирішується питання про зміну території України.

Народний суверенітет виявляється як через державну волю її громадян, яка реалізується через конституційні інститути народного волевиявлення, вибори, всеукраїнський референдум, інші форми безпосередньої демократії, так і через єдиний представницький орган усього народу – Верховну Раду України [19, с. 275]. Згідно з Рішенням КС України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. положення «носієм суверенітету... є народ» слід розуміти так, що влада народу є первинною, єдиною і невідчужуваною та здійснюється народом шляхом вільного волевиявлення через вибори, референдум, інші форми безпосередньої демократії у порядку, визначеному Конституцією та законами України, через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, сформовані відповідно до Конституції та законів України. Результати народного волевиявлення у визначених Конституцією та законами України формах безпосередньої демократії є обов'язковими [14].

Спрямованість на охорону основ народного суверенітету зумовлює сумісне розташування в КК України статей, присвячених охороні конституційного ладу, державної влади та цілісності й недоторканності території України. Аналіз кримінального законодавства зарубіжних країн свідчить, що у більшості зарубіжних країнах зазначені цінності взагалі

перебувають під охороною однієї й тієї ж статті (зокрема кримінальні кодекси Австрії, ФРН, Швейцарії, Польщі, Іспанії, Республіки Корея, Японії, Естонії, Російської Федерації, Азербайджанської Республіки, Грузії, Казахстану, Киргизької Республіки, Республіки Молдова, Республіки Таджикистан, Республіки Узбекистан, Литовської Республіки).

Сумісне розміщення норм, присвячених охороні цих цінностей, на початку розділу I також не є випадковим. Як відомо, народний суверенітет є вищим за державний суверенітет [2, с. 61], а тому охорона його основ створює фундамент, на якому стає можлива розбудова кримінально-правової охорони інших суспільних відносин, в тому числі й тих, що забезпечують основи національної безпеки в цілому.

Вищезазначене дозволяє нам сформулювати такі висновки:

1) при аналізі об'єктивних ознак складу посягання на територіальну цілісність і недоторканність України виділення видового об'єкту цього складу злочину є не тільки можливим, але й доцільним;

2) видовим об'єктом складу злочину, передбаченого ст. 110 КК України, слід вважати суспільні відносини з охорони основ народного суверенітету. Такий видовий об'єкт допомагає розкрити соціально-політичну сутність охоронюваних статтями 109 і 110 КК України відносин, що у свою чергу має значення для правильного визначення суспільно-небезпечного характеру передбачених ст. 110 КК України дій, правильного вирішення питання щодо кваліфікації цього злочину, відмежування від суміжних злочинів.

Список літератури:

1. Гуторова Н. А. Уголовное право Украины. Особенная часть. Раздел II. Преступления против основ национальной безопасности Украины / Н. А. Гуторова // Весы Фемиды (Журнал в журнале). – 2004. – №. 3-4 (22). – С. 5–16.
2. Конституційне право України : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / за ред. В. П. Колісника та Ю. Г. Барабаша. – Х. : Право, 2008. – 416 с.
3. Коржанський М. Й. Кримінальне право і законодавство України. Частина Особлива: курс лекцій / за ред. М. Й. Коржанського. – К. : Атіка, 2001. – 544 с.
4. Коржанский Н. И. Объект посягательства и квалификация преступлений : учеб. пособие / Н. И. Коржанский. – Волгоград, 1976. – 120 с.
5. Кримінальне право (Особлива частина) : підруч. / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. – Т. 1. – Луганськ : Вид-во «Елтон-2», 2012. – 780 с.

6. Кримінальне право України. Загальна та Особлива частини : навч. посіб. / В. М. Стратонов, О. С. Сотула / за заг. ред. В. М. Стратонова. – К. : Істина, 2007. – 400 с.
7. Кримінальне право України. Особлива частина : підруч. / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-е вид.], переробл. і доп. – Х. : Право, 2010. – 608 с.
8. *Мошняга Л. В.* Об'єкт злочинів проти конституційних основ національної безпеки України / Л. В. Мошняга // Бюл. Міністерства юстиції України. – 2012. – № 2. – С. 79–87.
9. *Мычко Н. И.* Уголовное право (терминологический словарь) / Н. И. Мычко. – Донецк : ДЮИ ЛГУВД, 2006. – 284 с.
10. *Навроцький В. О.* Злочини проти держави : лекції для студ. юрид. ф-тов / В. О. Навроцький ; Львів. держ. ун-т ім. І. Франка. Юридичний ф-тет. – Львів : [б.в.], 1997. – 48 с.
11. *Навроцький В. О.* Кримінальне право України. Особлива частина : курс лекцій / В. О. Навроцький. – К. : Т-во «Знання», КОО, 2000. – 771 с.
12. *Наумов А. В.* Российское уголовное право. Курс лекций : в двух томах / А. В. Наумов. – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Юрид. лит., 2004. – Т. 1. Общая часть. – 496 с.
13. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. / Офіційний сайт Верховної Ради України [Електрон. ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/964-15>.
14. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень ч.1 ст. 103 Конституції України в контексті положень її ст. ст. 5, 156 та за конституційним зверненням громадян ... про офіційне тлумачення положень ч. 2, 3, 4 ст. 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом) [Електрон. ресурс] / Офіційний сайт Верховної Ради України. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05/conv>.
15. *Тацій В. Я.* Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України / В. Я. Тацій. – Х., 1994. – 75 с.
16. Уголовное право России. Общая часть / [В. С. Комиссаров, Н. А. Лопашенко, А. В. Наумов и др.] ; под ред. А. И. Рарога. – 3-е изд., с изм. и доп. – М. : Эксмо, 2009. – 496 с.
17. Уголовное право Украины. Общая и Особенная части : учебник / [Е. Н. Алиева, А. П. Бабий, Т. А. Гончар и др.] ; отв. ред. проф. Е. Л. Стрельцов. – Х. : ООО «Одиссей», 2006. – 720 с.
18. Українське кримінальне право. Загальна частина : підруч. / за заг. ред. В. О. Навроцького. – К. : Юрінком Інтер, 2013. – 712 с.
19. *Фрицький О. Ф.* Конституційне право України : підруч. / О. Ф. Фрицький. – К. : Юрінком Інтер, 2002. – 536 с.

***Рубашченко Н. А.* Видовой объект посягательства на территориальную целостность и неприкосновенность Украины.**

Проанализированы существующие в науке уголовного права взгляды на место посягательства на территориальную целостность и неприкосновенность Украины в системе преступлений против основ национальной безопасности Украины. Определены критерии выделения видового объекта посягательства на территориальную целостности и неприкосновенность Украины. Предложено считать видовым объектом преступления, предусмотренного ст. 110 УК, основы народного суверенитета.

Ключевые слова: видовой объект преступления, преступления против основ национальной безопасности Украины, посягательство на территориальную целостность и неприкосновенность Украины, народный суверенитет.

***Rubashchenko M. A.* Species to infringement of the territorial integrity and inviolability of Ukraine.**

The existing criminal law science views on the place of encroachment on the territorial

integrity and inviolability of Ukraine in crimes against the foundations of national security of Ukraine are analyzed. The criteria for selection of the species object of encroachment on territorial integrity and inviolability are identified. The foundations of popular sovereignty are suggested to consider the species object of crime under Art. 110 of the Criminal Code.

Key words: species object of crime, crimes against the foundations of national security of Ukraine, encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine, popular sovereignty.